

УДК 343.847:364

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.51>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ПРОБАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Левченко Ю.О.,

кандидат юридичних наук, професор
завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ
orcid.org/0000-0001-9351-4219

Левченко Ю.О. Актуальні питання діяльності системи органів пробації в умовах воєнного стану.

Стаття присвячена дослідженню актуальних питань діяльності системи органів пробації в умовах воєнного стану в Україні. Розглянуто особливості реалізації завдань органів пробації на сучасному етапі, акцентовано увагу на проблемних питаннях регламентації механізму діяльності вказаного інституту нормативно-правовими та законодавчими актами. Встановлено, що на сьогоднішній час, до кінця невирішеними залишаються питання щодо застосування дистанційних форм впливу та контролю на суб'єктів пробації, а також заходи щодо запровадження та застосування мобільних додатків, які потребують подальшого вдосконалення, як на практиці так і відповідного нормативно-правового врегулювання. Незважаючи на перманентні вдосконалення у системі уповноваженого органу з питань пробації, доводиться стверджувати, що на сьогодні в Україні фактично не існує єдиної державної політики щодо протидії вчиненню кримінальних правопорушень особами, які перебувають на обліку уповноважених органів пробації на окупованих території нашої держави. Визначено, що для підвищення ефективності діяльності системи органів пробації слід також покращити діяльність щодо контролю та соціально-виховної роботи відносно суб'єктів пробації, для подальшого недопущення вчинення ними нових кримінальних правопорушень. Також потребує вирішення питання кадрового забезпечення персоналу органу пробації окремих регіонів. У зв'язку зі зміною місця проживання, збільшилась кількість суб'єктів пробації, які перебувають на обліку органів пробації в центральних і західних регіонах України, що зменшило можливість належним чином проводити пробаційну роботу через недостатньою кількість кадрів.

Крім того, в сучасних умовах воєнного стану одним із завдань, яке покладається на діяльність служби пробації, є створення вдосконалено нових умов, контролю, а також обмежень та зобов'язань для осіб, які перебувають на обліку в окупованих територіях, а також покращення соціально-ви-

ховної роботи з метою забезпечення їх реінтеграції в суспільство та підвищення соціальної ефективності діяльності.

Ключові слова: пробація; діяльність системи органів пробації; суб'єкти пробації; працівники органу пробації, кримінальні правопорушення, воєнний стан.

Levchenko Yu.O. Actual issues of activity of the system of probation bodies in the conditions of martial law.

The article is devoted to the study of current issues of the activity of the system of probation bodies in the conditions of martial law in Ukraine. The peculiarities of the implementation of the tasks of the probation bodies at the current stage are considered, attention is focused on the problematic issues of regulating the activity mechanism of the specified institute by regulatory and legislative acts. It has been established that, to date, the issues regarding the use of remote forms of influence and control over probation subjects, as well as measures regarding the introduction and use of mobile applications, which require further improvement both in practice and in the relevant legal regulation, remain unresolved. Despite the permanent improvements in the system of the authorized body on probation issues, it must be stated that today in Ukraine there is actually no unified state policy on countering the commission of criminal offenses by persons who are on the records of authorized probation bodies on the occupied territory of our state. It was determined that in order to increase the efficiency of the system of probation bodies, it is also necessary to improve activities related to control and social-educational work in relation to subjects of probation, in order to further prevent them from committing new criminal offenses. It is also necessary to resolve the issue of personnel support for the staff of the probation authority of individual regions. In connection with the change of place of residence, the number of probation subjects registered with the probation authorities in the central and western regions of Ukraine increased, which reduced the possibility of properly conducting probation work due to the insufficient number of personnel.

In addition, in the modern conditions of martial law, one of the tasks assigned to the activity of the probation service is the creation of improved new conditions, controls, as well as restrictions and obligations for persons who are registered in the occupied territories, as well as the improvement of social educational work with the aim of ensuring their reintegration into society and increasing the social efficiency of activities.

Keywords: probation; activity of the system of probation bodies; subjects of probation; employees of the probation authority, criminal offenses, martial law.

Вступ. Створення сприятливих умов для забезпечення правопорушникам адаптуватися до життя у суспільстві та виправитися, є одним з першочергових завдань усіх інституцій державного управління. Важливим чинником практичної реалізації зазначеної проблематики є належне вдосконалення чинного законодавства.

Сьогодні ключовими питаннями у діяльності системи органів пробачії в Україні є врегулювання засад послідовної державної політики та ефективність використання сучасних організаційних форм державного управління щодо запобігання кримінальним правопорушень суб'єктами пробачії. Крім того, потребують вирішення ряд суттєвих проблем у функціонуванні зазначеного інституту та поетапну європеїзацію і гуманізацію процесів у відповідній сфері. Також слід врахувати умови воєнного стану, які теж значним чином впливають на роботу уповноваженого органу з питань пробачії в Україні. У зв'язку із цим, явним на сьогоднішній день постає об'єктивна необхідність у врегулюванні та удосконаленні правової регламентації діяльності органів пробачії в умовах воєнного стану в нашій державі.

Постановка проблеми. В основі дослідження лежить вивчення актуальних питань діяльності системи органів пробачії в умовах воєнного в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом останніх років дослідженню проблемних аспектів діяльності органу пробачії присвятили свої праці К.А. Автухов, Є.Ю. Бараш, В.С. Батиргареева, Ю.В. Баулін, О.В. Беца, О.В. Гальцова, В.В. Голіна, Т.А. Денисова, В.М. Дрьомін, О.Г. Колб, В.О. Навроцький, М.С. Пузирьов, А.Х. Степанюк, В.М. Трубников, М.І. Хавронюк, В.О. Човган, Д.В. Ягунов, І.С. Яковець та ін.

Виклад основного матеріалу. Воєнний стан – особливий правовий режим, що було введено в Україні у зв'язку з військовою агресією російської федерації [1].

24 лютого 2022 року в зв'язку з повномасштабним військовим вторгненням російської федерації, відповідно до Конституції України та чинного законодавства в нашій державі було введе-

но воєнний стан [2]. Сьогодні вся система щодо питання діяльності системи органів пробачії та механізму працює за правилами воєнного стану. Відтак, ведення воєнного стану значно позначилося на реалізації принципу верховенства права в нашій державі.

Україна неухильно дотримується і демократичних принципів дотримання прав людини та їх обмеження в випадку настання особливих правових режимів. Зокрема, в Конституції України закріплено основні стандарти правової держави у випадку запровадження воєнного стану: по-перше, обмеження прав людини і громадянина в державі є тимчасовим та мінімально необхідним за характером; по-друге, зберігається певний перелік прав, які не можуть порушуватися у жодному випадку; по-третє, остаточне рішення про оголошення воєнного стану ухвалює вищий загальнодержавний представницький орган – парламент [3, с. 51].

Процеси, що відбуваються в соціумі мають важливе значення та впливають на усі галузі життя людини, а й в тому числі на діяльність системи органів пробачії, яка не є виключенням.

Пробачія – система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого[4].

В умовах воєнного стану, уповноважений орган пробачії продовжив сумлінно виконувати свої обов'язки: приймати підоблікових у визначені дні, проводити індивідуально-профілактичні роботи, надавати консультації та інше.

Особи, які перебувають на обліку органів пробачії, систематично відвідують підрозділ пробачії для реєстрації та інформують уповноважений орган з питань пробачії про зміну місця перебування. Посилено соціально-виховну роботу щодо недопущення скоєння нових кримінальних правопорушень, особливо пов'язаних з колабораційною діяльністю, та направлено роботу на роз'яснення клієнтам пробачії своїх дій під час впровадження воєнного стану, які права та свободи можуть обмежуватися під час війни.

Пробачія – це передусім реальна можливість для особи, яка вчинила правопорушення, змінитись без ізоляції від суспільства, при цьому, отримати необхідну моральну підтримку, консультації, допомогу щоб зберегти сімейні стосунки, роботу, житло або віднайти чи створити їх. Діяльність пробачії базується на індивідуальному підході до кожного правопорушника.

Впровадження даного інституту безсумнівно на сьогоднішній день показує значні результати щодо допомоги суб'єктам пробачії повернутися до нормального способу життя. Адже система

виправлення та ресоціалізації направлена на повернення людини в суспільство, як повноправного члена. А зменшення злочинів та кримінальних проступків особами, які підпадають під дію пробації, доводить, що вона є дієвим механізмом у підготовці таких осіб до життя в умовах законності та справедливості.

Слід звернути увагу, що виклики та проблеми в діяльності органів пробації в умовах воєнного стану, які постали перед ними на шляху створення ефективної системи пробації, визнаної Державою і суспільством, поступово вирішуються. Пробація в Україні набуває ознак європейської системи оскільки, приділяється увага та підтримка цих кроків на політичному рівні, з'являється розуміння та сприйняття позитивної ролі пробації суспільством.

Так, суб'єкти пробації, яким вдалося виїхати з регіонів, де ведуться бойові дії, можуть повідомити про себе та зміну свого місця перебування за допомогою телефона або надіслати відповідне повідомлення через будь-який доступний месенджер працівнику пробації, на обліку якого перебуває особа, а також звернутися до будь-якого підрозділу пробації, найближчого до нинішнього місця знаходження.

Разом з тим, однією із проблем в діяльності уповноваженого органу з питань пробації є саме забезпечення контролю та нагляду щодо візитів суб'єктами пробації, які знаходяться на обліку в центрах пробації та проживають на тимчасово окупованих територіях, а саме забезпечення їх переміщення на мирні території нашої держави.

Окрім того, особи, які залишаються на тимчасово окупованій території або в зоні активних бойових дій, і які не мають можливості повідомити працівника пробації про своє місце перебування у телефонному режимі, - також можуть це зробити через офіційні канали зв'язку з Центром пробації.

Відповідно до п. 3 гл. 4 р. 4 наказу 272/5 від 29.01.2019 «Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі» засуджені особи мають повідомити уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання до такої зміни або протягом трьох днів після зміни у письмовій формі [4]

Вказані особи часто відмовляються дотримуватися даних умов, а знаходження місця проживання займали великий проміжок часу, що підштовхувало їх постійного порушення. Для швидкого реагування, ДУ «Центр пробації» було опубліковано інформацію, про те, що у разі зміни місця проживання, суб'єкт пробації зобов'язаний телефоном, електронною поштою або звернувшись особисто до будь-якого підрозділу пробації, повідомити про своє нове місце перебування. Окрім того, особам, які залишилися на тимчасово

окупованій території або в зоні активних бойових дій і не мали можливості повідомити працівника органу пробації про своє місце перебування у телефонному режимі, було запропоновано зробити це за допомогою месенджера у фейсбуці [6].

Відповідно до положень Наказу, у разі зміни засудженими особами місця проживання до уповноваженого органу з питань пробації за новим місцем проживання у триденний строк надсилається запит про перевірку факту прибуття та проживання засудженої особи за новою адресою. Уповноважений орган з питань пробації за новим місцем проживання у десятиденний строк здійснює таку перевірку і в разі позитивного результату робить запит на особову справу, після отримання якої у триденний строк надсилає підтвердження про її отримання [7].

Труднощі та зміни, що відбуваються на сьогодні під час воєнного часу не дають можливості своєчасно в зазначені строки провести облік суб'єктів, які знаходяться на обліку в пробації, через втрату повністю із ними зв'язку. Проблеми виникли і у питаннях взаємодії, оскільки як на практиці, так і на рівні нормативно-правового регулювання увага приділяється здебільшого одностороннім діям працівників пробації, а не громадськості та органам поліції [8, с. 51].

Як слушно підкреслив В.О. Навроцький, питання тлумачення та застосування норм, розрахованих на воєнний період, так само як їх вдосконалення, тривалий час не були в пріоритеті [9, с. 37].

Протягом останніх років в Україні було запропоновано велику кількість концепцій та стратегій, щодо реформування актуальних проблемних питань щодо діяльності уповноваженого органу з питань пробації, які мали на меті покращити роботу враховуючи, перш за все минулий досвід бойових дій в окремих районах Донецької та Луганської областей.

Проте на думку А.Х. Степанюк, відносно велику кількість зазначених вище концепцій можна оцінити швидше як недолік, оскільки кожна наступна свідчить про невиконання попередніх [10, с. 59].

М.І. Хавронюк з цього приводу вказує, що до прорахунків законодавства України на початок повномасштабного вторгнення можна віднести: недосконалість нормативно-правових норм, що підлягають застосуванню в умовах війни; невідповідність окремих із цих норм міжнародним стандартам; надмірність юридичної відповідальності за певні діяння; відсутність спеціалізованих елементів системи кримінальної юстиції [11, с. 251].

Наказом Міністерства юстиції України від 27.01.2023 року № 390/5 внесені зміни до Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Ці зміни були

внесені саме в зв'язку з воєнним станом в Україні. Так, відповідно до змін, підставою для поставлення засуджених осіб на облік є копія відповідного судового рішення, що набрало законної сили, підписане відповідним працівником суду та суддею і скріплене відбитком гербової печатки суду, оформлене у паперовій формі або електронній формі згідно з вимогами законодавства у сфері електронних документів та електронного документообігу, а також у сфері надання електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації [12].

Варто зазначити, що у зв'язку зі зміною місця проживання населення через воєнні дії, збільшилась чисельність суб'єктів пробації (внутрішньо переміщених осіб), які знаходяться на обліку органів пробації. Через недостатню кількість кадрів в деяких регіонах держави, персонал пробації не має змоги належним чином проводити пробаційну роботу.

Також зважаючи на діяльність системи органів пробації в умовах воєнного стану не менш важливою проблемою є організація та навички персоналу органу пробації, щодо значною кількістю підоблікових та інформації яка потребує значного відрізка часу для її опрацювання, а через малу кількість кадрів зменшує ефективність у контролі і нагляді за особами, які внутрішньо переміщені.

В умовах війни окремі підрозділи пробації, філії та апарат Державної установи «Центр пробації» було повністю переведено на дистанційну форму роботи [13]. Однак, це вплинуло на діяльності органу щодо застосування індивідуальної роботи та програм до суб'єктів пробації. Через неможливість зустрітися з даною категорією осіб, ефективність даної роботи дещо знизилась.

Вказані вище події стали передумовою розробки мобільного застосунку «Моя пробація», що дозволить автоматизувати ряд наглядних функцій, виконуваних органами пробації та сприятиме реалізації дистанційної роботи із засудженими. Мобільний додаток розробляється спільно з Канадсько – Українським проектом міжнародної технічної допомоги «Супровід урядових реформ України» (SURGe, Support to Ukraine's Reforms for Governance) покликаний спростити співпрацю співробітника пробації та засудженого, а також надасть можливість суб'єкту пробації виконати покладені судом та законом обов'язки не відвідуючи підрозділ Центру пробації [14].

Висновки. Не дивлячись на певні позитивні зміни запроваджені у діяльності системи органів пробації в умовах воєнного стану, ряд питань ще залишаються до кінця не вирішеними. Перш за все це: врегулювання та вирішення прогалин щодо застосування на практиці нормативно-правових актів, щодо контролю та соціально-виховної роботи органів пробації з особами, які знаходяться на обліку в центрі пробації та здійснення

індивідуальних пробаційних програм до суб'єктів пробації; вдосконалення нормативно-правових актів, щодо регламентації застосування мобільного додатку «Моя пробація», який дозволить автоматизувати ряд наглядних функцій, виконуваних органами пробації та сприятиме реалізації дистанційної роботи із засудженими.

Також залишається не вирішеною проблема проведення соціально-виховної роботи з підобліковими особами органами пробації в умовах воєнного стану.

Протягом останнього часу важливою складовою реформування кримінально-виконавчої системи є кваліфіковано підготовлений до реалізації своїх завдань та функцій персонал, який озброєний методиками та інструментами роботи.

Слід також звернути увагу щодо шляхів взаємодії та підтримки для надання допомоги суб'єктам пробації, які опинилися в складних життєвих ситуаціях, або є внутрішньо переміщеними особами, і не мають, а ні житла, а ні засобів для проживання. Надання допомоги суб'єктам пробації у вирішенні питань щодо супроводу і допомоги у відновленні втрачених документів, працевлаштуванні, надання речей першої необхідності, тимчасового притулку, налагодженні втрачених родинних зв'язків, вирішенні побутових питань, пошуку житла, які на сьогоднішній день є проблемними у здійсненні.

Список використаних джерел:

1. Робота системи пробації під час воєнного стану. URL <https://komarivska.gromada.org.ua/news/1681819044/>.
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 4 від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
3. Гаврильців М. Проблеми обмеження прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану. Проблеми реалізації прав людини і громадянина в умовах воєнного стану : Матеріали Круглого столу (м. Львів, 10 жовтня 2022 р.) / за заг. ред. В. Андрієва, Ю. Коверко. Львів : ЛНУВМБ імені С.З. Жицького, 2022. С. 51–53.
4. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 29.04.2023).
5. Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі : наказ Міністерства юстиції від 29 січ.2019 р. № 272/5. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0120-19#n14>.

6. Степанюк А.Х. До питання про реформи у сфері виконання покарань. *Право України*. 2019. № 7. С. 53–65.
7. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 29.04.2023).
8. Важливо! До уваги клієнтів пробації. Державна установа «Центр пробації». *Пробація України*: [сайт]. URL: <https://www.probatation.gov.ua/?p=12048>.
9. Ягунов Д.В. Європейські стандарти діяльності служб пробації та впровадження концепції пробації до національної системи кримінальної юстиції. *Вісник адвокатури*. 2012. № 3. С. 31–37.
10. Ягунов Д. В. Європейські стандарти діяльності служб пробації та впровадження концепції пробації до національної системи кримінальної юстиції. *Вісник адвокатури*. 2012. № 3. С. 31–37.
11. Навроцький В.О. Виклики, що постали перед українським кримінальним правом з початком українсько-російської війни. *Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (20 квіт. 2022 р.) / Нац. акад. внутр. справ ; Львів. держ. ун-т внутр. справ ; Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Київ – Львів – Дніпро, 2022. С. 36–41.
12. Наказом Міністерства юстиції України від 27.01.2023 року № 390/5 внесені зміни до Порядку здійснення нагляду та проведення соціально – виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0182-23#Text/>.
13. Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 07 листоп. 2018 р. № 934. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/934-2018-п>.
14. Про закріплення повноважень уповноважених органів з питань пробації на виконання судових рішень стосовно осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях: наказ державної установи «Центр пробації» від 07 черв. 2022 р. № 248/од-22. *Пробація України*: [сайт]. URL: <https://www.probatation.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/4614fef6-6f26-41a0-af0b-9bd30668b93c-1-копія.pdf>.